

## SMÄRRE MEDDELANDEN.

## NÅGRA BILDKLIPP UR NORDISKA MUSEETS SAMLINGAR.

## I.

I Nordiska Museet finnes en miniatyrmålning (med katalognummer 86,435), vilken förut icke, så vitt jag vet, blivit beskriven. Den lilla miniatyren framställer Kristus på korset mellan de båda korsfästa rövarne. Miniaturerna är infattad i ett egendomligt ramverk, närmast bestående av i vitt papper utskurna blommor samt därutomkring på papperet målade blommor å svart botten. Botten under det klippta blomverket består av grått siden. Allt inom glas och förgylld ram. Se bild 1.

Längst ned i kanten av tavlan finnes följande signering: *Anno 1713 d. 4 April N. Tungelfelt*. Denne är tydligen identisk med Nils Tungelfelt, ritare vid Antikvitetsarkivet i Stockholm, död 1721. (Ätten nob. och introducerad 1689.) Karl Asplund säger:<sup>1</sup> Nils Tungenfelt skall också ha målat miniatyrer (enl. Weinwich). Här är ju ett påtagligt, förut obeaktat, belägg därpå, även om det ej är porträttminiatyr.

## II.

Under studier, i och för mitt tillämnade arbete om »Bildklippens och silhuetterns historia», fann jag i Nordiska Museet en samling bildklipp liggande uti en lös pärm, å vars etikett står: »Från 1840-talet». (Nord. M. 86,647 a-g. Gåva av fröken S. Lagerberg. Sthm.) En annan anteckning lyder: »Fantasmagorier tillhör Sophie — —.»

Av innehållet märkas fem stycken av ungefär kvartsarkstora vita papper gjorda bildklipp, i tillsynes rätt primitivt utförande. Motiven äro: Jungfru Mari med barnet, Kristushuvud, Kristus

<sup>1</sup> Den svenska porträttminiatyrens historia i Konsthistoriska sällskapets publ. 1916, sid. 60.



Fig. 1. Miniatyr målning med ram delvis i bildklipp av N. Tungelfelt 1713. Nord. M. 86,435.

med korset, Veronica-(svette-)duk samt ett manshuvud i kåpa(?). Se bild 2—5.

Klippen voro inte bildklipp eller silhuetter i vanlig mening, och jag brydde mig mycket med att fundera ut vad dessa »fantasmagorier» varit avsedda till — då jag händelsevis fick gåtans lösning, som jag tror, uti en årgång av Allmänna Journalen för 1818. Där föll min blick på ett meddelande, infört i numret för den 22 april, som var av följande lydelse:

»Ett slags utklippning af papper, som vid första anblicken ingenting lofva, men, hållna antingen framför en vägg, på hvilken solen skiner eller framför ett ljus på



Fig. 2—5. Bildklipp i papper. (Förminskade.) Nord. M. 86, 647 a, b, d och f.

lagom avstånd ifrån en vägg eller dörr i mörkt rum, framvisa de mest öfverraskande figurer och de fullkomligaste likheter, utgöra sedan någon tid äfven de förnämsta Sällskapers nöje i Hufvudstaden. Denna uppfinning kommer från Paris, der den gjort samma lycka. En ung qvick och väluppfostrad fader- och moderlös gosse, utan andra tillgångar än en öm fosterfaders omsorger, har företagit sig att vid lediga stunder eftergöra dessa

Konst-stycken och lyckas deri fullkomligen. Som en uppmuntran för sin flit har hans Fosterfader tillåtit honom att af sin talang bereda sig en liten inkomst. Han har gjort tvenne samlingar. I den första, bestående af 12 stycken, finnas åtskilliga Christushufvuden, Jungfru Maria med Barnet, Shakespeare och den ryktbara Madame Manson m. fl., i den andra: Drottning Christina, Carl X, Henrik IV, Boileau med flera. Hvarje Samling kostar 2 R:dr B:ko, — ett pris, som man skall finna ganska lindrigt i förhållande till Arbetet. Amatörer och Gynnare af faderlösa Barn, som utmärka sig för goda egenskaper, behagade adressera sig till den lilla Janne Swedberg, Regeringsgatan, Qvarteret Jacob det Större N:o 7 En trappa opp, eller till Ecksteinska tryckeriet i Skomak. Embetets Hus vid Slotsbacken».

I samma tidning för den 27 oktober och 16 november 1818, återkommer annonseringen om lilla Janne Swedbergs »Utklippningar», dock med avvikande innehåll och utökad, varför jag även avtrycker denna in extenso:

»Ett slags *Utklippningar* i *Papper*, som sedan någon tid göra våra Sällskapskretsars nöje, anmälas härmed till en större Allmänhets uppmärksamhet. Wid första åsyn föreställa de icke något redigt föremål, men då man håller dem mot en vägg eller dörr i ett rum, som upplyses af ett enda ljus, och, med detta ljus i handen aflägsnar eller närmar skenet till dess man funnit den rätta perspectif-punkten, framställa dessa Utklippningar, i den skugga de kasta på den motstående väggen eller dörren, figurer, som fullkomligen likna de föremål, som de skola föreställa. Denna uppfinning kommer från Paris. En fintlig fader- och moderlös gosse, som icke har andra tillgångar än den persons välgörenhet, som uppfostat honom, har lyckats imitera denna uppfinning, och deraf redan i trenne Samlingar lemnat tillfredsställande bevis. I den första, som består af 12 blad, finnas flera Jesushufvuden på olika sätt behandlade, med och utan Törnekrona, med och utan Glorian, upprätt, lutadt och döende; Jungfru Maria med Barnet vid sitt Bröst; m. fl. Man finner äfven i denna Samling Madame Manson, som gjort sig så namnkunnig i den ryktbara processen mot den olycklige Fualdez mördare. I den andra Samlingen, som består af 10 Blad, finnas Carl X, Drottning Christina, Henrik IV och flera andra utmärkta Personer. Dessa båda Samlingar ha vunnit mycket bifall. Den unge Gossen aflägger härmed sina varmaste tacksägelser hos ädelmodiga personer, som velat befordra afsättningen derpå. Han använder nyttigt vinsten af sin flit och gömmer den i hopp att deraf kunna samla en liten Summa, som utan tvifvel blifver den enda, hvarmed han kan börja sitt tillkommande yrke. Han har nu en Tredje Samling färdig, som icke är mindre intressant än de föregående. Man finner der H. M. Konungens Porträtt, äfvensom Porträtterna af flera utmärkta Författare, ibland andra den namnkunnige Stiernhielms.

Priset på hvarje Samling är 2 R:dr B:ko. Man adresserar sig till Jeanne<sup>1</sup> Svedberg, Regeringsgatan, Huset N:o 7, En trappa upp, midt emot Franska värds-huset<sup>2</sup> der Sweitzerboden är.»

Vid läsningen av detta kom jag genast att tänka på de i Nordiska

<sup>1</sup> Feltryck för Janne.

<sup>2</sup> Ehuru ej hörande till ämnet, vill jag dock här påpeka den stockholmskulturella uppgiften i slutet av andra annonsen, nämligen om belägenheten av Franska värds-huset vid Regeringsgatan. Det har alltså funnits minst två med detta namn — vanligtvis syftas ju på det som var beläget på Djurgården.

Museet förvarade »fantasmagorierna» och med stor sannolikhet är det väl några exemplar av dessa »utklippningar af papper» ur någon av Janne Svedbergs trenne samlingar (motiven äro ju i alla fall identiska), som blivit bevarade till våra dagar — eller liknande av annan hand. Att pärmen har anteckningen »från 1840-talet» behöver ju ej vara ursprungsdatering för klippen som ju kunnat bevaras från 1818 — men omöjligt är ju ej heller att även senare dylika bildklipp utförts.

För säkerhets skull klippte jag några kopior i papper efter Nordiska Museets original och experimenterade med dessa, belysta dels med vanligt solljus, dels med andra ljuskällor, och resultatet blev ganska överraskande. De primitiva bilderna blevo, genom de halvskuggor som uppstodo utefter klippens konturer, av förbluffande målerisk verkan.

Från början av 1800-talet var mycket vanligt att kringresande »Mechaniker» bl. a. på sina program även hade »Fantasmagorier».<sup>1</sup> Som exempel anför jag här endast följande annons i Dagligt Allehanda 16 juni (och senare) 1809:

»Med Högwederbörligt tillstånd öppnar Mechanicus Maju i morgon Lördag den 17:de Junii, sin Theater Mechanique, Physique och Optique, med ett Divertissement i 4 Acter, då i de 2:ne första Acterne flere Mechaniska och Physiska experimenter komma att wisas. I 3:dje Acten wisas Fantasmagori eller Andars Uppenbarelse, då bland andra, Skuggor af flere bekanta Personer, som man förut ej sedt, skola framställas. Representationen slutas med en brillant Illumination, hwaruti man äfwen får se Gustaf Wasas Decorationer som de förut varit på Kongl. Operan, med sina Changementer, efter Després' ritning, tillika med flere intressanta prospecter av Stockholm, etc.»

<sup>1</sup> Fantasmagori (av grek. fántasma = skenbild, spöke och agoré'n = tala till eller framkalla) = konsten att genom optiska medel framställa skenbilder.

*Arthur Sjögren.*